

Розділ 6. Квантова фізика

Квантова природа випромінювання

$R_e = \frac{\Phi_e}{S} = \frac{1}{S} \frac{dW_e}{dt}$ – енергетична світність (випромінюваність) тіла; Φ_e – світловий потік випромінювання; S – площа поверхні, яка випромінює світло; W_e – енергія, яку випромінює поверхня за час dt .

$r_{\lambda,T} = \frac{dR_e}{d\lambda}$ – випромінювальна здатність або спектральна густина енергетичної світності $R_{\lambda,T}$, яка характеризує розподіл енергії в спектрі випромінювання за довжинами хвиль; R_e – енергетична світність, яка припадає на інтервал довжин хвиль від λ до $\lambda+d\lambda$.

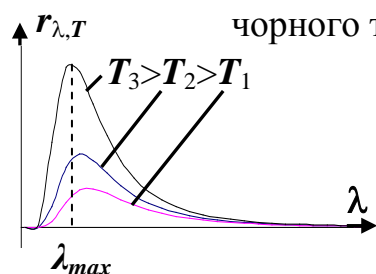
$R_e = \int_0^{\infty} r_{\lambda,T} d\lambda$ – зв'язок між енергетичною світністю R_e і випромінювальною здатністю тіла

$\alpha_{\lambda,T} = \frac{\Phi_n}{\Phi_e}$ – поглинальна здатність тіла – відношення поглинутого світлового потоку Φ_n до світлового потоку, що падає на дану поверхню Φ_e . Якщо $\alpha_{\lambda,T} = 1$, то тіло має назву **абсолютно чорного тіла**.

$\frac{r_{\lambda,T}}{\alpha_{\lambda,T}} = f(\lambda, T)$ – Закон Кірхгофа: відношення випромінювальної здатності тіла до його поглинальної здатності не залежить від природи тіла і є функцією довжини хвилі і температури.

$R_e = \sigma T^4$ – закон Стефана-Больцмана; R_e енергетична світність (випромінюваність) чорного тіла; σ – стала Стефана-Больцмана; T – термодинамічна температура.

$\lambda_m = \frac{b}{T}$ – закон зміщення Віна; λ_m – довжина хвилі, що відповідає максимальному значенню випромінювальної здатності абсолютно чорного тіла; b – стала зміщення закону Віна.

На рисунку показані випромінювальної здатності абсолютно чорного тіла від довжини хвилі і температури. Ці залежності одержані експериментально.

$E = h\nu = \frac{hc}{\lambda}$ – енергія кванта (формула Планка); h – стала Планка; ν – частота випромінювання; λ – довжина хвилі випромінювання.

$r_{\lambda,T} = \frac{2\pi hc^2}{\lambda^5} \frac{1}{e^{\frac{hc}{\lambda kT}} - 1}$ – формула Планка для функції Кірхгофв або випромінювальної здатності абсолютно чорного тіла; k – стала Больцмана; T – термодинамічна температура; h – стала Планка.

$E = h\nu = A_{вих} + \frac{m\nu_{max}^2}{2}$ – рівняння Ейнштейна для зовнішнього фотоефекту; $A_{вих}$ – робота виходу електрона з металу.

$\nu_0 = \frac{A}{h}$ – «червона межа» фотоефекту для металу; λ_0 – максимальна довжина хвилі випромінювання, при якій фотоефект ще можливий.

$m_\phi = \frac{E}{c^2} = \frac{h\nu}{c^2}$ – маса фотона, енергія якого дорівнює $h\nu$.

$p_\nu = \frac{h\nu}{c}$ – імпульс фотона, енергія якого дорівнює $h\nu$.

$p = \frac{E_e}{c}(1 + \rho) = \omega(1 + \rho)$ – тиск, який чинить світло при нормальному падінні на поверхню; $E_e = N h\nu$ – опромінюваність поверхні (енергія всіх фотонів, що падають на одиницю поверхні за одиницю часу); ρ – коефіцієнт відбивання; ω – об'ємна густина енергії випромінювання.

Ефект Комптона

Ефект Комптона полягає в тому, що при падінні на речовину рентгенівського випромінювання з довжиною хвилі λ розсіяне випромінювання має більшу довжину хвилі λ' , причому різниця $\Delta\lambda = \lambda' - \lambda$ не залежить від довжини падаючого світла і природи розсіювання випромінювання.

$\Delta\lambda = \lambda' - \lambda = \lambda_C(1 - \cos\theta)$ – зміна довжини хвилі рентгенівського випромінювання при комптонівському розсіюванні; θ – кут розсіювання; λ_C – комптонівська довжина хвилі.

Рентгенівське випромінювання

$\lambda_{min} = \frac{ch}{eU}$ – короткохвильова границя суцільного рентгенівського спектру; e – заряд електрона; U – різниця потенціалів, прикладена до рентгенівської трубки; h – стала Планка.

$$\nu = R(Z - \sigma)^2 \left(\frac{1}{m^2} - \frac{1}{n^2} \right)$$
 – закон Мозлі, який визначає частоти спектральних ліній характеристичного рентгенівського випромінювання; R – стала Рідберга; Z – порядковий номер елемента в періодичній системі; σ – стала екранування; m – визначає рентгенівську серію ($m=1, 2, 3, \dots$); n – визначає окремі лінії відповідної серії ($n=m+1, m+2, \dots$).

Елементи квантової механіки

$$\lambda = \frac{h}{p} = \frac{h}{m\nu}$$
 – зв'язок де-бройлівської довжини хвилі частинки з імпульсом p ; m – маса частинки, ν – швидкість, h – стала Планка.

$$\Delta x \Delta p_x \geq h,$$

$$\Delta y \Delta p_y \geq h,$$

$$\Delta z \Delta p_z \geq h$$
 – співвідношення невизначеностей для координат та імпульсу частинки; $\Delta x, \Delta y, \Delta z$ – невизначеність координат; $\Delta p_x, \Delta p_y, \Delta p_z$ – невизначеність відповідних проекцій імпульсу частинки на осі координат.

$$\Delta E \Delta t \geq h$$
 – співвідношення невизначеностей для енергії та часу; ΔE – невизначеність енергії цього квантового стану; Δt – час, який система перебуває в цьому стані.

$$dW = \Psi \Psi^* dV = |\Psi|^2 dV$$
 – імовірність знаходження частинки в об'ємі dV ; $\Psi = \Psi(x, y, z, t)$ – хвильова функція, яка описує стан частинки; Ψ^* – функція, комплексно спряжена з Ψ ; $|\Psi|^2 = \Psi \Psi^*$ – квадрат модуля хвильової функції.

$$\int_{-\infty}^{\infty} |\Psi|^2 dV = 1$$
 – умова нормування ймовірностей; інтегрування виконується по всьому нескінченному простору, тобто по координатах x, y, z від $-\infty$ до $+\infty$.

$$W = \int_{x_1}^{x_2} |\Psi(x)|^2 dx$$
 – імовірність знаходження частинки в інтервалі від x_1 до x_2 .

$$\Delta \psi + \frac{2m}{h^2} (E - U) \psi = 0$$
 – рівняння Шредінгера для стаціонарних станів; $\psi = \psi(x, y, z)$ – координатна частина хвильової функції; E – повна енергія частинки; $U = U(x, y, z)$ – потенціальна енергія частинки.

Теорія атому водню за Бором

$m_e \mathbf{v} r_n = n \hbar$, – перший постулат Бора (постулат стаціонарних станів);
 ($n=1, 2, 3, \dots$) m_e – маса електрона; $\mathbf{v}$ – швидкість електрона на n -й орбіті
 радіусом r_n .

$h\nu = E_n - E_m$ – другий постулат Бора (правило частот); E_n і E_m – енергія
 стаціонарних станів до і після випромінювання (поглинання).

$U(r) = \frac{Ze^2}{4\pi\epsilon_0 r}$ – потенціальна енергія $U(r)$ взаємодії електрона з ядром у воднеподіб-
 ному атомі; r – відстань між електроном і ядром; Z – порядковий номер
 елемента; ϵ_0 – електрична стала.

$E_n = -\frac{1}{n^2} \cdot \frac{Z^2 m_e e^4}{8h^2 \epsilon_0^2}$ – енергія електрона на n -й стаціонарній орбіті.

Лінійчатий спектр атома водню

$\nu = R \left(\frac{1}{m^2} - \frac{1}{n^2} \right)$ – узагальнена формула Бальмера, яка визначає частоту ν
 спектральних ліній у спектрі атома водню;

$R=3,29 \cdot 10^{15} \text{ c}^{-1}$ – стала Рідберга; m визначає серію ($m=1, 2, 3, \dots$); n визна-
 чає окремі лінії, що відповідають серії ($n=m+1, m+2, \dots$).

Квантова теорія атома водню

$L_l = \hbar \sqrt{l(l+1)}$ – момент імпульсу (механічний момент) електрона; l – ор-
 бітальне квантове число, яке приймає при заданому n такі
 значення: $l=0, 1, \dots, (n-1)$ (усього n значень).

$L_{lz} = \hbar m_l$ – проекція моменту імпульсу електрона на напрямок z зовніш-
 нього магнітного поля; m_l – магнітне квантове число, яке приймає
 при заданому l такі значення: $m_l=0, \pm 1, \dots, \pm l$ (всього $(2l+1)$ зна-
 чень).

$L_s = \hbar \sqrt{s(s+1)}$ – спін (власний механічний момент імпульсу) електрона; S
 – спінове квантове число ($S=1/2$).

$L_{sz} = \hbar m_s$ – проекція спіну на напрям z зовнішнього магнітного поля; m_s –
 магнітне спінове квантове число ($m_s=\pm 1/2$).

$Z(n, l, m_l, m_s) = 0$ або 1 – принцип Паулі; $Z(n, l, m_l, m_s)$ – число елект-
 ронів, що знаходяться в квантовому стані, який опису-
 ється набором чотирьох квантових чисел: n – головно-
 го, l – орбітального, m_l – магнітного, m_s – магнітного
 спінового.